

Bokmeldinger

Peder Nørgaard-Højten (red.), *Kristendommen og de andre religioner*. Århus: Forlaget Anis 1988. 356 s. DKR 245.

Boken er basert på en forelesningsrekke ved København Universitet, med de fleste bidragene av teologer med tilknytning til dets teologiske fakultet. Som helhet gir boken et svært godt inntrykk. Det er sjelden en teologisk forelesningsserie makter kombinasjonen av bredde og helhet så godt som i dette tilfelle. Og boken kan uten forbehold anbefales som en god orientering i de problemene religionsteologien reiser. Her får man bibelvitenskapelig gjennomgang av tematikken, kirke- og teologihistorisk bakgrunn, en rekke aktualiseringer omkring møtet mellom kristendom og enkelte religioner, diskusjon av enkelte sentrale tema i religionsmøtet (reinkarnasjon, guds-erfarings plass), og ikke minst systematisk-teologiske bearbeidelser av problematikken.

Undertegnede hadde nok størst glede av Peder Nørgaard-Højens og Theodor Jørgensens artikler, selv om det kunne innvendes at deres dogmatiske orientering ensidig er opptatt av den europeiske horisont. Førstnevntes artikkel om reinkarnasjon er forresten et fint eksempel på horisontutvidelse. Enkelte av artiklene som sprenger de europeiske grenser, blir enten for spesielle (som Niels Kastfeldts artikkel om kimbangismen) eller for fragmentariske og dels misvisende (som Michael Scheldes artikkel om buddhisme og kristendom). Ellers slår det en at en ellers verdi-

full teologihistorisk fremstilling av Jørgen Pedersen skjemmes av et tungt språk som en redaktør med fordel kunne ha myket opp.

På tross av enkelte innvendinger, anbefales boken til grundig studium.

Notto R. Thelle

Hans Küng og Heinrich von Stietencron, *Christentum und Weltreligionen II: Hinduismus*. München: Gütersloher Verlaghaus 1984 (Taschenbuchausgabe 1987). 234 s.

Hans Küng har i en del år omfattet religionsdialogen med en særlig interesse, og har med sin enorme energi og teologiske innsikt bidradd til den perspektivutvidelse som er nødvendig for å få europeisk teologi til å se utenfor de tradisjonelle rammer. Küng hører til dem som forsøker å kombinere teologisk åpenhet for andre religioner med en Kristus-sentret teologi, noe han får spark for fra mer ytterliggående religionsfilosofier og teologer.

Denne boken er en del av en serie som forsøker å fokusere på kristendommens møte med enkelte religioner, islam, hinduismen og buddhismen. Boken dreier seg som hinduismen, og er tydeligvis blitt til som resultat av en forelesningsserie hvor religionshistorikeren Heinrich von Stietencron presenterer sentrale sider av hinduismen, hvorpå Hans Küng som teolog forsøker å gi et meningsfullt teologisk svar, samtidig som han inviterer til dialog. Bortsett fra å formidle kunnskap om de to tradisjonene, skulle dette også utvide begge

parters forståelseshorisont. For teologien blir det et spørsmål om å fremstille kristendommen i religionens speil (s. 17).

Det hele begynner med et overblikk over hinduismen og dens mangfoldige utforminger og tolkninger både i Øst og Vest, fulgt av Küngs respons, som særlig går på mystikkens plass i troen. Deretter følger kapitler om verden og det guddommelige, mennesket og forløsningen, og om religiøs praksis (riter, myter og meditasjon). Küng fremtrer hele tiden som den avbalanserte teolog, kunnskapsrik, nyansert og åpen, og med få endegyldige løsninger. Man får antydninger av svar, diskusjonsbiter som setter tankene i sving, men aldri den helt grundige diskusjon, noe man vel heller ikke kunne vente i slike fremstillinger. Det mest påtrengende tema i årene som kommer blir kanskje spørsmålet om forløsningslæren og reinkarnasjonen. Her vil man etter hvert trenge grundige studier og en teologisk gjennomtenkning som går lenger enn det en kort bok har mulighet til.

Lykkes de to i sin forelesende samtale? Svaret avhenger nok av hva man forventer. Selv synes jeg iallfall det er blitt en leseverdige bok, som reiser mange spørsmål, unngår de store forenklingene og gir rom for mangfoldet og motsetningene både i religionshistorien og i teologien.

Notto R. Thelle

Christer Hedin, *Alla är födda muslimer*, Verbum 1988.

Hovedtesen i Hedins doktoravhandling er: Islam er den naturlige religion ifølge islamsk fundamenta-

lisme. Han undersøker i særlig grad apologetikken innen fundamentalismen. Og de som kommer i vesentlig grad fra Østen, særlig India og Pakistan.

Apologetikk betyr å forsvare troen, vise at den er rett og sann. Her brukes begrepet om «forklaringer av Islam som har til oppgave å forsvare den mot angrep og misforståelse». Fundamentalisme blir her definert som totalistisk religionsbegrep, som «innebærer at religionen skal gi retningslinjer for alt i samfunnet, familien og den enkeltes liv». Og den bygger på Koranen og Sunnas ordlyd, ikke på en åndelig betydning.

Bakgrunnen for læren om Islam som den naturlige religion er læren om Guds (Allahs) enhet og synet på mennesket som Guds stedfortredere. Derfor blir Hedin opptatt av å forklare Islams gudsbilde og menneskesyn. Her står også spørsmålet om Guds forhold til mennesket sentralt. Mennesket er godt av natur og har en fri vilje. Men det må adlyde Allah som den suverene hersker. Det har ingen medfødt arvesynd, men må likevel kjempe mot det onde, sin lavere natur.

Om mulig enda mer sentralt står problemet «Fornuft og tro». En hovedsak er nemlig at Islam stemmer overens med menneskets fornuft og den menneskelige natur. Og det stemmer slik med Muhammeds ord som boken innledes med: «Hvert menneske er født som muslim. Det er foreldrene som gjør det til jøde eller kristen.» Hvis religionen stemmer med fornuften og naturen, er egentlig alle mennesker muslimer. Ja, Adam var den første muslim på jord. Slik blir Islam den ene egentlige universelle religion. Og den møter heller

ingen særlig motstand i selve mennesket.

Boken tar for seg hovedargumentasjonen bak slike læresyn. Utallige sitat fra islamske apologeter viser hvordan de ser på saken. Den er en innføring i islamsk dogmatikk fra dette ståsted som burde være en fin innfallsport til dens tankeverden. Hvorfor ikke gjøre den til lærebok på misjonsskoler og i det teologiske studium? Folk som skal arbeide blant muslimer i Norge eller andre land må kjenne og forstå noe av deres tankeverden.

Nils Dybdal-Holthe

Thelma Hall, *Too deep for words: Rediscovering Lectio Divina*. New York: Paulist Press, 1988. vi, 110 p. US \$4.95 (paper).

Når man leser denne lille boken, blir man slått av hvor nær romersk-katolsk fromhetsliv og protestantisk pietisme kan komme hverandre. Med dype røtter i katolsk kontemplativ tradisjon gir Thelma Hall en enkel veiledning til mennesker som vil gjenoppdage skriftlesningen som kilde til åndelig liv og fordypelse. Selv om den romersk-katolske kirke aldri har akseptert noe reformatorisk «Skriften alene» og gjennom århundrene ikke har lagt samme vekt på skriftlesning og -studium som f.eks. lutherdommen, har dens tidebønner og liturgiske tradisjoner gitt Skriften en overveldende plass. Ikke bare gjennom de hyppige «lesninger», men også gjennom bønnene, direkte i Davidssalmene og indirekte i de faste bønners språk, som er gjennomsyret av det bibelske språk.

Denne boken innleder med noen

refleksjoner om kontemplasjonens plass i fromhetslivet, viser så hvordan det åndelige liv forskyver sentrum i menneskets liv bort fra det selv. Liksom der ikke er noen oppskrift på hvordan man blir forelsket, er der ingen fast regel for hvordan gudsforholdet næres, hevder Thelma Hall. Men som en mulig vei til dypere kjennskap, taler hun om fire stadier: lesningen er den lyttende vandring inn i ordet, meditasjonen består i den stille gjennomtenkning, bønnen lar ordet berøre hjertet, og kontemplasjonen består i å gå inn i den stillhet som er «too deep for words».

Så følger bokens hoveddel, lectio divina, som her rett og slett er 500 forskjellige skriftord, samlet om forskjellige tema som «den aksepterte kjærlighet», «Guds komme», «angst og uro», osv. Selv om man kan ha reservasjoner mot bibelord som rives ut av sine sammenhenger og ofte kuttet til for å fungere godt, er det stort sett givende og kloke lesninger som tilbys.

Notto R. Thelle

Jean Sullivan, *Morning light: The spiritual journal of Jean Sullivan*. Transl. by Joseph Cunneen and Patrick Gormally. New York: Paulist Press 1988. 181 s. US \$12.95 (paper).

En utrolig levende samling notater fra et moderne menneske, følsom og nesten sårbart åpen for sin samtid, teologisk og litterært velskolert, hengiven, skeptisk og intenst troende. Oversetteren kaller Jean Sullivan den viktigste dikter av kristen inspirasjon i Frankrike siden Georges Bernanos. Det skal jeg ikke kunne vur-

dere, men notatene fra hans åndelige pilgrimsreise er i sannhet tankevekkende. Hans refleksjonsbakgrunn er fransk katolisisme, men som med all ekte skrivekunst og refleksjon, er det så mye som sprenger de geografiske og kulturelle begrensningene at mange norske kristne vil kjenne seg igjen, nikke bekreftende til mye, og kanskje egges til motsigelse på enkelte punkter.

Jeg vet for lite om forfatteren til å beskrive hans posisjon. Født i 1913, ordinert prest i 1938, men senere frigjort fra pastoralt arbeid for å skrive romaner, essays og reisebøker. I boken møter vi en prest som forholder seg til sin kirke med en intenst kritisk kjærlighet og en god prosjon humor, et menneske i oppbrudd som raust deler av sin livserfaring og innsikt. Bokens små kapitler vrimler av glitrende formuleringer om kirken, om teologien, om fromheten, om Skriften, om menneskets vei. Man fryder seg over humoren, viddet, ironien, elegansen. Først en stund etterpå merker man at ordene vibrerer videre. Alvoret dirrer bak humoren, kjærligheten til kirken varmer under den beske ironien. Hans ord næres av det han kaller «the creative liberty of men and women wounded by the Gospel» (s. 6).

Ikke minst er det han skriver om sine år i teologisk undervisning tankevekkende. Han skriver om de ambisiøse som lukket seg til i intellektualisme og religiøsitet, men også om de ekte fromme. Men, undrer han, hvor mange var det egentlig som minnet ham om Menneskesønnens brødre? Som foreleser oppdaget han at han hele tiden var på vakt og holdt tilbake det han ville gi. For tilhørerne ønsket stort sett å høre nettopp det de

visste. De ville nok bli utfordret, men så lite som mulig. Bortsett fra noen få, kom de ikke virkelig for å søke Ordet. Ve deg om du våger å angripe deres urokkelige overbevisninger, dvs. de sannhetene de har tilpasset sine interesser, skriver Sullivan (s. 6).

Det var kanskje skriveingen som hjalp ham i hans frigjøring. For å skrive, det er å bryte opp, å vrake stammens språk og å slå rot et annet sted (s. 8). Han ble tvunget til å bryte opp fra en forstenet kirke, måtte bort fra barndomshjemmets fromme folklore, si nei til Gud av troskap mot Gud. Og på vandringen gjenoppdaget han Jesus. «Kristendommens sanne storhet er dens tro på en fattig Gud, som et sår i det absolutte. Gud, barnet i krybben. Intet menneske kunne oppfinne det, en åpenbaring måtte til» (s. 28).

Hvorfor skrive om denne boken i et misjonstidsskrift? Undertegnede har ingen problemer med å se sammenhengen. For nettopp misjonen skulle leve i den kritiske kjærlighet til kirken, i troskap mot en Gud som er så annerledes. Vi trenger ord som ikke bare stadfester det vi alltid har ment, men nærer uroen, egger nysgjerrigheten og skjerper sansen for radikaliteten i Ordet. Jeg er dessverre overbevist om at våre egne norske kirkesammenhenger – og det meste av de misjoner vi engasjerer oss i – passer inn i Sulivans beskrivelser av den fromme forkalkning. Så vi kan med utbytte lese hans notater fra hans søken etter en sannere kirke og en heilere fromhet. Og kanskje våge mer oppbrudd.

Notto R. Thelle

Konfutse: Samtaler. Frå kinesisk med innleiing og kommentar ved Ole Bjørn Rongen. Oslo: Det Norske Samlaget 1988. Kr. 198.

Også denne oversettelsen av en kinesisk klassiker kunne med rette kalles en kulturbegivenhet, på linje med nedenfornevnte *Taoismens klassikere*. De lærde – og kanskje også de mindre lærde – vil antakelig være uenige om Konfutses *Samtaler* er «den viktigste boka i kinesisk kulturtradisjon», som forlagets vaskeseddel proklamerer. Det kommer vel an på historisk og politisk perspektiv, men det er ingen tvil om at dette skriftet og hele den konfusianske tradisjon har hatt en overveldende innflytelse over det kinesiske samfunn og de østasiatiske kulturer som direkte og indirekte er formet av konfusianske verdier. I sosialt og politisk perspektiv må man utvilsomt gi forlaget rett.

Bokens fyldige og velskrevne innledning gir en glimrende introduksjon til Konfutses liv og lære. Man får en presentasjon av den historiske konteksten, og ikke minst får man en nyttig oversikt over de konfusianske hovedbegrepene. Man kunne kanskje ha ønsket en noe mer utførlig drøfting av den historiske utviklingen og konfusianismens rolle i det kinesiske samfunn også i nyere tid, men Rongens makter på få sider å formidle vesentlige ting. Hensikten med en innledning er bl.a. å hjelpe leseren til å få mer utbytte av selve teksten. Det makter Rongen på en forbilledlig måte.

Jeg har ikke bakgrunn til å gi en faglig/språklig vurdering av oversettelsen. Men det ser ut til at Rongen har funnet et språknivå som formidler noe av det knappe og ordspråks-

aktige i stilen, samtidig som han bevarer flyten i språket. Plasseringen av kommentarer og forklaringer etter hvert kapittel gjør også at leseren kan orientere seg i teksten uten å miste sammenheng. For lesere med kjennskap til kinesiske tegn ville det ha vært en stor hjelp om f.eks. nøkkelord (s. 63ff) og navneregister (s. 222ff) også hadde hatt de kinesiske tegnene. Det skulle ikke ha vært så vanskelig trykkteknisk. Liknende tegn i kapittelkommentarene ville også ha vært en fordel, men det ville antakelig ha vært uoverkommelig – av økonomiske grunner – i en norsk utgave.

Rongen følger moderne kinesisk transkripsjon, og taler om Laozi (Lao Tsu), Mengzi, Mozi, Zhuangzi, og Daodejing (Tao Te Ching) etc., og bruker i oversettelsen Kongzi for Konfutse. Det virker derfor litt inkonsekvent når han ellers i boken taler om Konfutse. Det er kanskje ikke mulig å være helt konsekvent på dette området? For lesernes skyld kunne man nesten ønsket at forfatteren litt mer liberalt hadde brukt de gamle lesemåtene også på andre filosofer, vismenn og skrifter, iallfall i en parentes ved første gangs omtale eller i navnelisten bak i boken. Det hadde hjulpet på orienteringsevnen.

Bortsett fra slike detaljer anbefales boken varmt både til kyndige og ukyndige Kinainteresserte lesere.

Notto R. Thelle

Taoismens klassikere. Oversatt fra kinesisk og med innledninger av Sverre Holth. Oslo: Thorleif Dahls Kulturbibliotek/Aschehoug 1989.

Det er en stor *kultur*-begivenhet når «Taoismens klassikere» utgis på norsk, oversatt av en av våre fremste Kinakjennere, misjonsprest Sverre Holth. I en tid med stadig økende interesse for Østen, ikke minst formidlet gjennom New Age og et skred av populærlitteratur om østlig religion og filosofi, kunne man kanskje vente at «Taoismens klassikere» også ble en *media*-begivenhet. Man får inderlig håpe at boken blir solgt og lest, og dermed gir næring til en interesse som går dypere enn den overfladiske fascinasjonen av det østlige. Men mediabegivenhet? Det stemmer kanskje ikke med bokens ånd og oversetterens temperament å fanges opp av noe så lunefullt og tilfeldig som mediabølger.

De taoistiske tekstene er stillferdige. De lovpriser ydmykheten og tilbaketrukketheten. De handler om en kraft som ikke består i ytre makt og myndighet, popularitet og heder. De taler om en tilbakevenden til det naturlige, til den opprinnelige enheten hvor menneskets adel består i å gi avkall på sitt eget fremfor å hevde seg selv, hvor ikke-handling (*wu-wei*) – eller kanskje like mye den spontane ikke-beregne handling – er viktigere enn den velorganiserte aktivisme.

Tekstene har en kombinasjon av enkelhet og dybde som ikke gjør dem lett tilgjengelige, på tross av forklaringer og kommentarer. Det faktum at det dreier seg om over 2000 år gamle tekster fra en fremmed kultur gjør dem heller ikke til populærlitte-

ratur. Men samtidig har de en stille intensitet – noen vil kalle det en vibrasjon – som formidler noe på tvers av årtusener og kulturskiller. De gamle tekstene taler fremdeles til den som unner seg det privilegium å lytte.

De som har truffet Sverre Holth, vil nikke gjenkjennende. Det er ingen tilfeldighet at det nettopp er disse taoistiske tekstene han har brukt så mye av sin energi på å leve seg inn i og formidle videre til et norsk publikum. Holth har bodd mange år av sitt liv i Østen, som misjonær og prestelærer. Samtidig som han har levd i kirkens rom, har han hatt dybde og dimensjon i sin tro til ikke bare å studere kinesiske åndstradisjoner, men leve seg inn i dem, inspireres av dem og preges av dem. Holth avstår fra alle forsøk på å påvise noen likheter eller forbindelseslinjer mellom kristen tro og taoistisk spiritualitet, men jeg tror ikke det ville være galt å karakterisere ham som en taoistisk inspirert kristen. Om den kristne kirke hadde hatt mer av denne kombinasjonen av Kristustroskap og åpenhet for Østens åndstradisjoner, hadde kanskje situasjonen vært annerledes i Østen. Og kanskje også i Vesten. For med sin oversettelse bygger Holth også broer fra Øst til Vest. Om vi i årene som kommer kunne få mindre av den lett kjøpte Østenbeundring og mer av dypere innsikt i og kjærlighet til Østen, vil det kanskje bli en mer levende religiøs dialog også her hjemme.

Holth har konsentrert seg om tre tekstgrupper: Tao Te Ching, som gjerne knyttes til Lao Tzus navn, tekster av Chang Tzu og Lieh Tzu. Jeg har ikke forutsetninger for å kontrollere lojaliteten mot de kinesiske tek-

stene, men det er ingen tvil om at de på en fin måte formidler spiritualiteten i de taoistiske klassikere. En god del av nyanserikdommen og assosiasjonsbakgrunnen i originaltekstene vil selvsagt forsvinne i enhver oversettelse. Noe av dette bøtes på i de korte kommentarene, og det er en naturlig flyt i oversettelsen som formidler både dybden og enkelheten, poesien og humoren. De korte innledningene til tekstgruppene setter dem inn i deres sammenheng, og overlater til tekstene å tale for seg selv. Mange ville nok ha ønsket atskillig lengre innledninger, og kanskje en grundigere presentasjon av taoismen som filosofi og religiøs tradisjon. Men det kan kanskje gjøres en annen gang?

I tillegg til å være en kulturbegivenhet, kunne man også fristes til å kalle «Taoismens klassikere» en teologisk begivenhet. Boken er uttrykk for en dialogisk holdning til andre religioner som i norsk sammenheng ble introdusert av Karl Ludvig Reichelt, men som kan spores gjennom hele kirkens historie. Selv om Holth ikke med et ord antyder noen teologiske holdninger, er selve det faktum at boken er oversatt av en mangeårig Kinamisjonær en utfordring til dype teologiske refleksjon, hvor en teologisk helhetsforståelse har rom for andre religioners innsikter og fromhetsliv. Og kanskje boken kan være en påminnelse til vår egen kirke om at aktivisme og resultatorientert styring ikke nødvendigvis skaper en levende tro.

Notto R. Thelle

Derek Walters, *Ming Shu: Kinesisk astrologi*. Oslo: J. W. Cappelen 1989.

Dette er en vakkert illustrert og lettforståelig innføring i noen av hovedelementene i kinesisk spådomskunst. Mesteparten av fremstillingen er knyttet til de tolv dyrene i den østasiatiske dyrekrets, men beskrivelser av forestillinger knyttet til disse og til kombinasjonene av de forskjellige dyrene. I tillegg kommer noen korte kommentarer om hvorledes astrologien knyttes til forestillingen om de fem elementene – tre, ild, jord, vann og metall – som også knyttes til planetene og til livets og årenes syklus. Og til slutt får leseren litt praktisk veiledning i hvordan man setter opp horoskop etter kinesisk astrologisk tradisjon.

Det er neppe grunn til å se på boken som mer enn den gir seg ut for: en populær presentasjon av østlige forestillinger. Det beste man kan gjøre er kanskje å lese den som en vakker billedbok som gir litt forståelse for kinesisk dyresymbolikk. Noen dype forståelse for kinesisk kosmologi og helhetsforståelse av mennesket i kosmos får man ikke.

Notto R. Thelle

Handbuch religionswissenschaftlicher Grundbegriffe, Band I. Hrsg.: H. Cancik, B. Gladnigow, M. Laubscher. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 1988.

Det er med en viss forventning man tar fatt på denne nye håndbok (heretter HrWG) fra det anerkjente Kohlhammer Verlag. For verkets innledning signaliserer at vi her ikke

bare får en oversikt over viktige begreper og kategorier i studiet av religionene. HrwG plasserer seg bevisst i det kuperte religionsvitenskapelige landskap med et prinsipielt program for dette studium, hvor religionene er å forstå som kulturspesifikke tydnings- eller symbolsystemer (s. 33). For dets brukere er disse tydnings-systemer begrunnet i «unbezweifelbare, kollektive, verbindliche und autoritativ vorgegebenen Prinzipien», og de utløser kognitive, emosjonale, sosiale og kulturelle prosesser (s. 33ff). Religionsvitenskapens oppgave er ikke å avdekke religiøse sannheter, men å opparbeide tydnings-systemets elementer, relasjoner og betydning for «Geber und Empfänger», som det heter (s. 33).

Med dette markeres en klar front mot teologiske eller hva man kaller religiøst forankrede posisjoner i religionsstudiet, først og fremst den tradisjonelle fenomenologi. Dette preger den presentasjon av fagets disipliner og forskningshistorie som fyller over 3/4 av første bind (av ialt fire). Her finnes mye verdifullt materiale som undertegnede har lest med utbytte. De enkelte kapitler er imidlertid av svært variabel kvalitet. Ut fra sitt kjennskap og interessefelt har anmelderen ikke minst reagert på avsnittet om religionsetnologien. Her er det ikke mye av positiv nytenkning i oppgjøret med tidligere og aktuelle problemstillinger og løsninger. Man stiller seg også noe spørrende til omfang og behandlingsmåte i de separate biografiske avsnitt, hvor kjente skikkelser i religionsstudiet kort presenteres. De prinsipielle og forskningshistoriske kapitler bygger alle opp under en forståelse av religionsvitenskapen som et systematisk stu-

dium hvor de historiske aspekter praktisk talt synes ute av bildet. Det er derfor konsekvent når artiklene i den alfabetiske hoveddel har tyngdepunkt i de religionsvitenskapelige grunnbegrep, d.v.s. de begreper som tjener «die innere Strukturierung der Religionwissenschaft» (s. 19). Eksempler på slike er institusjon, liminalitet, gudsforestilling, symbol. I denne ramme inngår så spesialartikler av fenomenologisk og forskningshistorisk karakter, som behandler f.eks. aldersklasser, astrologi, animisme. Det er grunnbegrepene som får den mest utførlige behandling. Således «Anthropologie» og «Aggression» med henholdsvis 16 og 13 sider, mens «Alchemie» og «Ahnenerührung» har to sider hver. De enkelte artikler er oversiktlig ordnet i historiske, resp. fenomenologiske, og systematiske avsnitt, noe som letter selve bruken.

Bind I av HrwG som vi her behandler, rommer kun få oppslagsord. Derfor har vi lagt vekt på å presentere arbeidet ut fra de redaksjonelle linjer. HrwG er et informasjonsverk og en kunnskapskilde, nok noe annerledes enn tilsvarende det kan være naturlig å sammenligne med. Med bakgrunn i det metodiske program må verket etter vår mening først og fremst betraktes som et arbeidsredskap til kritisk orientering i og analyse av religionenes virkelighet. Slik vil det fylle en nødvendig og viktig funksjon.

Er vi ute etter historisk og fenomenologisk materiale fra de enkelte religioner, vil det være vel så naturlig å søke andre kilder, som det nye *Encyclopedia of Religion* (New York 1987). Men med sine 16 bind er vi over på et annet plan, m.h.t. omfang

og pris. Men det er nok et verk en teolog vil føre seg vel så mye hjemme i som den nye *Handbuch religionswissenschaftlicher Grundbegriffe* vi her har omtalt.

N. O. Breivik.

Kenneth Kramer, *The sacred art of dying: How world religions understand death*. New York: Paulist Press 1988. US \$1.95.

Denne boken gir en omfattende presentasjon av forskjellige religioners tanker om og holdninger til døden, og kan vel tolkes som et utslag av de senere års oppmerksomhet omkring «death and dying». Perspektivet i boken er religionshistorisk, og den er ment som en lærebok for religionshistorisk interesserte studenter. Den bærer preg av å ha blitt til i en læresituasjon der studentene er blitt trukket aktivt inn i refleksjoner omkring døden. Det siste gjør at de strikt faglige religionshistoriske perspektivet sprenses, og leseren utfordres til å ta stilling til sin egen død. Det er ikke uten grunn at tittelen taler om «den hellige kunst» å dø.

Et innledningskapittel fører inn i problematikken ved å skissere tre aspekter av døden: fysisk død, psykologisk død, og åndelig død. Deretter følger i 12 kapitler forskjellige religiøse tradisjoners tanker om døden. Utvalget kan kanskje diskuteres. Mens holdninger til døden i hinduisme, kristendom og islam presenteres på henholdsvis 15, 17 og 11 sider, blir buddhistiske holdninger (inkludert zen og tibetansk buddhisme) behandlet på 37 sider. Det blir ikke helt balanse. På den annen side må forfatteren roses for hans vilje til å gjøre

rett og skjell i fremstillingen av de forskjellige religiøse tradisjonene.

Boken avslutter med klipp fra studentenes egne kommentarer, som på en fin måte viser at de forelesningene boken baserer seg på har satt igang mange tanker hos studentene. Jeg er ikke så sikker på at leserne av boken vil bli stimulert på samme måte, – stoffet kan vanskelig bli så engasjerende med teksten alene, uten en entusiastisk lærer. Men boken er likevel et interessant eksempel på hvordan religionshistorisk materiale man formidle mer enn kunnskap.

Notto R. Thelle

Grace M. Janzen, *Julian of Norwich: Mystic and theologian*. New York: Paulist Press 1988. US \$9.95.

Paulist Press har gjennom mange år aktivt engasjert seg i formidlingen av kirkens klassiske mystikere, ikke minst gjennom serien «The Classics of Western Spirituality», som først og fremst legger frem tekster i moderne oversettelse. Denne boken om den engelske 1300-tallsmystikeren Julian av Norwich er ikke en tekstsamling, men en presentasjon av personen Julian. Hun fremstår ikke bare som en from kvinne som trakk seg fullstendig tilbake fra verden, men også som en tenker og teolog med tanker om Gud og hans forhold til det skapte som ikke bare dengang var selvstendige og originale, men fremdeles preges av friskhet og kreativitet.

Boken gir en fyldig fremstilling av Julian i hennes omgivelser, preget av tiden etter svartedauen, med religiøs, politisk og sosial krise. I en tid da det kunne være vanskelig å tro og forstå

talen om Guds kjærlighet, taler hun – uten å miste sansen for livets mørkeste sider – om Guds totale kjærlighet, og understreker ikke minst den moderlige siden av Gud. For en leser med så stor avstand til den fromhet Julian representerer, er bokens fylldige beskrivelse av ankorittenes tradisjon nyttig. Deres totale avsondring fra verden ble understreket symbolsk ved at deres innvielse inneholdt de tradisjonelle dødsriter med sjelemesse og den siste olje, og deres lukkede rom ble betraktet som deres grav. Ikke desto mindre er det påfallende at Julian (som så mange andre av kirkens avsondrede hellige) ble en aktiv sjelesørger for de levende. Og, som nevnt, hun ble også en original teolog. Hun la vekt på både intellekt og følelse, og hadde en enestående sans for den guddommelige kjærlighets nærvær i verden. Kanskje det er nettopp avsonderheten fra verden, med den totale frihet fra makt og manipulasjon og fra ytre autoriteters press, som kan forklare den indre autoritet i hennes fromhetsliv og hennes teologi?

Notto R. Thelle

Per Lønning, *Kristen tro – Tradisjon og oppbrudd*. Oslo: Universitetsforlaget 1989. Kr. 275.

Per Lønnings nye troselære bærer med rette undertittelen «tradisjon og oppbrudd». Boken baserer seg på solid kirkelig tradisjon, både i innhold og opplegg. Den bygges omkring den apostoliske trosbekjennelse, og har med seg de tradisjonelle elementer i en dogmatisk lærebok. Her får man innføring i kirkens nedarvede tro, med grundig skriftbelegg og -diskusjon og rikelig henvisning til kirke-

lig tradisjon og dogmehistorie. Oppbruddet består i ønsket om bred teologisk samtidsorientering, viljen til å ta opp kontroversielle og vanskelige tema, og forsøket på å komme litt videre uten å låse seg fast. Av nyere tendenser merker man den økumeniske orientering, opptattheten av frigjøringsteologi, religionsteologi, og ikke minst økologisk orientert teologi, først og fremst representert ved prosesteologen John B. Cobb jr.

Dette ønsket om å holde sammen tradisjon og oppbrudd kan kanskje sies å være et allerede etablert «lønningssk» varemerke som står i fare for å bli litt loslitt, men i denne boken er det gjort med atskillig spenst og friskhet. Man må beundre Lønnings evne til ikke bare å holde seg orientert, men til å ta opp de utfordringene nye teologiske tendenser representerer. Samtidig som boken gir en oversikt over den kristne troselære, får man en bred orientering i samtidens teologi. Det gjør nok at mange vil oppleve boken som forholdsvis krevende. Nye tendenser i moderne teologi introduseres ofte uten grundigere presentasjon, noe som gjør at man nesten må kjenne til dem på forhånd for å ha utbytte av Lønnings diskusjon.

Når det gjelder studenter i teologi og kristendomskunnskap, er det mulig at Lønnings bok faller mellom to stoler. På grunnplanet vil mange studenter finne den for krevende, mens videregående studenter nok vil ha behov for grundigere fremstillinger. Men for en stor gruppe teologisk bevisste kristne vil boken både gi kunnskap og stimulans til å orientere seg i et vanskelig landskap.

Notto R. Thelle

Per M. Aadnanes, *Frå moderne vantru til ny religiøsitet: Norsk livssynsdebatt i hundre år*. Tano 1988.

Forfatterens ønske er å gi et overblikk over de siste hundre års livssynsdebatt i Norge. Han har valgt å se den i lys av sekulariseringsprosessen, og gir på vel 300 sider en mangfoldig og nyttig presentasjon av livssynsdebatten. Etter en innledende diskusjon følger bokens to hoveddeler: Den første perioden, fra 1870–80-årenes moderne gjennombrudd i norsk livssynsdebatt frem til siste krig, preges ifølge Aadnanes av en sekulariseringsprosess som bl.a. førte til oppsmuldringen av det kristne livssynshegemoni. Den andre perioden, fra etterkrigstiden frem til i dag, karakteriseres av en «pluralisering» som la grunnen for et «livssyns-marked».

Det er ingen tvil om at forfatteren har stor oversikt over sitt stoff og har fått med seg utrolig mye i sin presentasjon av stoffet, inkludert nyreligiøsitet, global bevissthet og økologisk engasjement. Likevel sitter undertegnede igjen med en merkelig følelse etter lesningen. Man føres inn i en stor stoffmengde, presentert i et vesentlig perspektiv, men savner likevel det som gir forståelse og engasjement. Er det fordi forfatterens styrke er viljen til å *registrere* tendenser, personer og bevegelser, og plassere dem inn i sammenhengen, mens hans svakhet er evnen til å levendegjøre dynamikken i utviklingen og utfordringen i prosessene? Jeg vet ikke helt sikkert, men undertegnede registrerte iallfall at boken, med all dens vilje til å være heldekkende og representativ, ikke helt maktet å skape det store engasjement.

Notto R. Thelle

Peter Wilhelm Bøckman, *Den norske kirke – historisk og aktuelt*. Trondheim: Tapir 1989. Kr. 120.

Det er ikke først og fremst bokens innhold, men dens siktemål som gjør at man stiller et stort spørsmålstegn ved denne utgivelsen. Bøckmann skriver at den primært er beregnet som pensumbok i norsk kirkehistorie og kirkekunnskap innen grunnfagsstudiet i kristendomskunnskap på universitetet. Som sådan er den lite egnet.

På 36 sider får man «et kirkehistorisk overblikk» over 1000 års norsk kirkehistorie, vel 6 sider om de første 500 år, vel 10 sider om de fra reformasjon til rasjonalisme», 5 sider om «det nye Norge» osv. Når Per Lønning og hans engasjement i abortdebatten så får en halv av de 36 sidene over 1000 år, ser man urimeligheten i hele opplegget.

Urimeligheten forsterkes ved det faktum at bokens annen hoveddel er en 33 siders oversikt over den norske kirkes bekjennesskrifter, fra de oldkirkelige symboler til Confessio Augustana. Nyttig kunnskap for kristendomsstudenter, men hvorfor dette i en ellers så knapp bok om den norske kirke? Bokens siste del er en skissemessig statusrapport om den norske kirke i dag.

Notto R. Thelle

Oddbjørn Leirvik, *Møte med islam*. Pax Forlag 1990. Hft. Kr. 168.

Som prest på Grünerløkka, en typisk innvandrermenighet i Oslo, har Oddbjørn Leirvik engasjert seg i den delen av menigheten han ikke er hyrde for, distriktets muslimer. Utfordret av

deres situasjon, og fascinert av deres tydeliggjøring av religion som en selvfølgelig del av tilværelsen, har han gjennom flere år arbeidet for å krysse de etniske, sosiale og religiøse grensene. Denne boken handler om den begynnende dialog mellom hans menighet og de forskjellige muslimske grupper innenfor menighetens grenser. Den bærer tydelig preg av å være *Leirviks* møte med islam. Boken er skrevet utfra et subjektivt engasjement, og handler først og fremst om hans egne erfaringer og tanker som prest i møte med en annen religiøs tradisjon. Men han unngår fristelsen til å gjøre det personlige til noe privat, og boken henvender seg derfor med rette til en videre leserkrets som en betimelig markering av vilje til oppbrudd og nytenkning.

Møte med islam er ingen fagbok, og er ikke tenkt som det heller. Leirvik karakteriserer den nokså treffende som «forord til en samtale» (s. 116). Hensikten er først og fremst å motivere og inspirere andre til å la seg engasjere av det faktum at islam er blitt en del av den norske virkeligheten, og bidra til å få i gang en refleksjon omkring den religiøse dimensjonen av innvandringen. Den veksler mellom en mer journalistisk reportasje av møtesituasjoner, skisser av religiøse og kulturelle miljøer og deres potensielle konflikter, og noe grundigere teologiske og religionshistoriske refleksjoner. I tillegg til å informere om islam og innvandrer-miljøenes religiøse og kulturelle situasjon, formidler han mange vesentlige innsikter også om norsk mentalitet i forhold til religion. Møtet med islam blir «eit møte med oss sjølve».

Leirvik levner ingen tvil om at han selv identifiserer seg med kirkens

budskap. Med all sin åpenhet, ser han ikke på trosmøtet som en samtale der en selv kan risikere å bli overbevist av samtalepartneren (s. 22). Men han venter likevel at noe skal skje i møtet. Han ønsker å formidle noe, men vil også lære av sine muslimske venner. Møtet mellom de to religionene skaper bevisstheten om at «ingen av oss kan eige Gud», og at «det som skiller oss, er måten vi har møtt Gud på, og våre bilete av Gud». På tross av våre ulike gudsbilder har vi «meir til felles enn vi hadde trudd, nettopp som religiøse menneske. Det kan vere ei gledeleg eller trugande erfaring» (s. 56). *Mange vil oppleve det som truende*, men for Leirvik er det ingen tvil om at dette først og fremst er en gledelig og utfordrende erfaring.

Bokens to hovedkapitler må sies å være det som beskriver den muslimsk-kristne dialog med utgangspunkt i Rudhdie-saken, og det følgende kapittel som tar for seg evangeliet i kristen og muslimsk sammenheng. Begge dreier seg til syvende og sist hovedsakelig om gudsforståelsen, som for Leirvik er det springende punkt i møtet med islam. Troen på Gud er det som forener muslimer og kristne, samtidig som nettopp gudsbildet, slik det for kristne kommer til uttrykk i Jesus Kristus, er det som på avgjørende måte skaper avstand mellom de to religionene. Leirvik tydeliggjør det dels ved å sammenstille Koranversjoner av den historien evangeliene beretter, dels ved mer teologisk klargjøring av de fundamentale forskjellene i gudsforståelsen. Dette er nyttige og viktige perspektiver, men mange vil fremdeles savne en videre utdypning av dette.

Det er selvsagt en mengde andre

sider av religionsmøtet man kunne ha ønsket nærmere redegjørelse for, som f.eks. spørsmålet om religionens og den guddommelige lovs rolle i samfunnet, synet på religiøs pluralisme, toleranse, spørsmålet om kvinners status, osv. Leirvik berører mange sider av møtet med islam, men går ikke så ofte i dybden. Hans oppgave i dette «forord til en . . . samtale» er ikke den grundige analyse, men å vekke interessen, vise noe av det som skjer i møtet med islam, og motivere til åpenhet. At Leirvik både i sitt daglige arbeid og i boken har bidradd til å få samtalen i gang, skal ingen være i tvil om.

Notto R. Thelle

Hans Kasdorf, *Gustav Warnecks mis-siologisches Erbe. Eine biographisch-historische Untersuchung*. Brunnen Verlag Giessen/Basel 1990. i–xviii + 488 s.

Forfatteren av denne bok ble født i Sovjetunionen, vokste opp i Brasil og fikk sin utdanning i USA. Han har reist, studert og forelest i en rekke land. Siden 1978 har han virket som professor i misjonsvitenskap ved Mennonite Brethren Biblical Seminary, Fresno, California. Den foreliggende undersøkelse, fullført for 16 år siden, men først nå trykket, er hans avhandling for doktorgraden i mis-siologi (Fuller Theological Seminary, USA). Han har også ervervet seg en doktorgrad i teologi, ved University of South Africa, Pretoria, på en avhandling om misjonstenkningen hos de mennonitiske brødre. Dette kirkesamfunn, som han selv tilhører, er lite kjent, men fører sin historie

helt tilbake til reformasjonstidens Nederland. Typiske trekk er den «bibelske» tros- og menighetsforståelse, dåp ved neddykking, enkel livsførelse og internasjonal orientering gjennom misjonsvirksomhet og fredsengasjement, – trekk som på forskjellig vis og med ulik aksentuering reflekteres i den bok som her anmeldes. I sine litterære arbeider, skrevet dels på tysk, dels på engelsk, har Kasdorf særlig beskjeftiget seg med mis-siologiske emner. Av hans større artikler behandler ikke mindre enn tre Gustav Warnecks liv, arbeid og arv.

Teologer i alminnelighet og mis-siologer i særdeleshet må være forfatteren takknemlige for det dyktige arbeid han har levert. Han har ikke spart seg noen anstrengelse for å tegne et mest mulig fullstendig og pålitelig bilde av den store misjonsforsker. Også Warnecks tyske forgjengere og medarbeidere får en relativt utførlig omtale. Prisverdig er også den «samtale» forfatteren fører med de forskere som før ham har gjort Warneck til gjenstand for vitenskapelig undersøkelse. Det er tydelig at han ønsker å yde de ulike forfattere han behandler eller siterer, full rettferdighet. Særlig fortjenstfullt er påvisningen av den gjeld Warneck står i, ikke bare til tyske teologer (særlig Martin Kähler), men også til britiske og amerikanske misjonsteoretikere (særlig Venn og Anderson). Forfatterens kjennskap til den misjonsvitenskapelige litteratur, og i betydelig grad også den teologiske litteratur generelt, er imponerende.

Boken har imidlertid også sine svakheter. Her er mange gjentakelser og en overdreven bruk av sitater. Noteapparatet er unødvendig omfattende, bl.a. på grunn av de tallrike sitater

i teksten. Det store tema «kirke og misjon» burde vært behandlet i ett og samme kapittel, ikke fordelt på to kapitler. Merkelig nok blir dette tema, ifølge forfatteren selve «hertet» i Warnecks misjonstenkning, tildelt færre sider enn emnene – hver for seg – det bibelske grunnlag, etnoteologien og FTS's School of World Mission. Nødvendigheten av å gi en bred behandling av den misjonsteologi som bærer betegnelsen Church Growth/Gemeindewachstum, er vanskelig å forstå.

Særlig på ett punkt må jeg erklære meg uenig med forfatteren. Det gjelder den distinksjon han, sterkt og konsekvent, gjør gjeldende mellom «institusjonell kirke» og «troende menighet». Det er den siste som skal *drive misjon*, hevdes det, – gjennom frie organisasjoner. Det finnes nok hos Warneck uttalelser som tilsynelatende støtter en slik oppfatning, som f.eks. ordet om at det historiske – i dette tilfelle de selvstendige misjonsselskaper – har sin «hellige rett». Dersom dette ord, som hos Warneck er klart situasjonsbetinget, har gyldighet for «selskapsmisjonen», må det også ha gyldighet for «kirkemisjonen», dvs. den historiske organisasjonsform som gjør kirken som kirke til bærer av misjonsopp-

draget. Warnecks tanker i denne sak er nok atskillig mer nyansert enn man kan få inntrykk av, – hva særlig Johs. Aagaard har påvist. Den institusjonelle kirke må bli sendende kirke, skriver Warneck. Ja, den *er* sendende kirke i og med sin ordinasjon av utsendingene. Prestene har et særskilt ansvar i denne sammenheng.

Til Gustav Warnecks missiologiske arv hører i høy grad også hans arbeid for «misjonsstudiet på universitetet» (tittelen på hans skrift av 1877) og hans krav om anerkjennelse av «misjonens borgerrett i den teologiske vitenskapsorganisme» (tittelen på hans tilledelsesforelesning som professor i misjonsvitenskap, holdt og utgitt 1897). Dette aspekt blir imidlertid bare så vidt streift. Det siste skrift – en programerklæring! – er ikke oppført i den for øvrig meget omfattende fortegnelse over Warnecks litterære produksjon, og *blir* heller ikke vist til i teksten eller notene. At Kasdorf ser stort på det fag han som professor har ansvar for, har han klart gitt uttrykk for i flere sammenhenger, sist i sin store artikkel «Missiology as a Discipline in Historical Perspective» (i festskriftet til George W. Peters, 1989).

Olav Guttorm Myklebust